

FRIVALDSZKY JÁNOS

A humanitárius segítségnyújtás és a nemzetközi fejlesztés nem legitimálhatja a háborúzás politikáját és hozhat létre újabb elnyomó viszonyokat

TANULMÁNY

DOI: 10.56699/MT.2024.2.2

ABSZTRAKT

Mivel a közgondolkodás meg van győződve arról, hogy a háború a nemzeti hatalomérvényesítést és a politikai közösség javát bontakoztatja ki, a háborúk léte szükségessé válva természetes még napjainkban is. Ilyen közegben a hatékony humanitárius segélyezés paradox módon a háborúzás is legitimálja, minthogy a hadviselés módját teszi jogszerűvé. A háború e felfogásban az ember ordas természetén alapul, amelyet a humanitárius jog révén humanizálni szükséges. Ezáltal a természetszerű háborúk jogossá válnak, s a humanitárius jog intézményesítése a háborúk elhúzódását eredményezi körünkben. Ezzel szemben áll az a politikakoncepció, amely mivel minden ember egyetemes társadalmának jogi fogalmából indul ki, úgy tartja, hogy a nemzeti közjavak nem mehetnek szembe minden ember és nép élethez, létehez való jogával. Egy ilyen felfogásban a háború a politika perversálódása. E szemléletben a nemzetközi szolidaritás és a segélyezés a testvériség egyetemes elvén alapszik, ezért nem kedvezhet egyes kiváltságos népeknek másokkal szemben, s különösen nem használható politikai „fegyverként”. A kormányok fejlesztő-segélyező tevékenysége pedig nem irányulhat burkoltan sem a segélyezett állam gazdasági-politikai függőségbe vonására.

KULCSSZAVAK: menekültek, humanitárius segélyezés, nemzetközi segélyező fejlesztés, a háború a politika patológiája, egyetemes testvériség

A filozófiai szempontból helytelennek tekinthető modern politikakoncepció az emberi természetet olyannak írja le, hogy szükségképpen fakadnak belőle a súlyos érdekkonfliktusok s így maga a háború is (vö. Frivaldszky, 2001: 224–279). Sőt, ez utóbbiban nyilvánul meg a leginkább a politikai kapcsolatok igazi természete, amely mivel lényegileg és elkerülhetetlenül az egymás rovására való létezésben és ténykedésben áll, potenciálisan bármikor háborúba torkollhat. Éppen ezért a modern kor nemzetközi viszonyait leíró és azokat szabályozni szándékozó természetjogi elméletek (vö. Frivaldszky, 2001: 212, 224–233) voltaképpen a háborúhoz való jog avagy a háború indítása jogának (*ius ad bellum*) igazolását tartalmazzák, illetve a háborús hadviselés szabályait (*ius in bello*) fejtették ki. Mivel az államok előbbi jog léteéhez való jogához kétség sem férhetett, nemzetközi jogi szempontból ez utóbbira helyeződött a hangsúly, az első világháborút megelőzően is.

E helytelen emberkép folytán a nemzetközi politika elvei nem a közjő békés keresésére irányultak, hanem tulajdonképpen az elkerülhetetlen háború legitimitását adták. A modern kor története e koncepcióból kifolyólag a háborúk és azok igazolásának története. Különösképpen nem is kellett őket legitimálni, ha egyszer – a modern kor teoretikusai szerint – szükségképpeniek, ezért sokszor elégséges volt csak elnagyolt, illetve mondvascsinált okokat találni a háborúk megindításához. Ezért nem is meglepő, hogy hétköznapi memóriánkban jobbra nem is jegyezzük meg a pontos *casus bellit*, hanem inkább a megvívásuk hosszával fémjelezzük a modern kortól kezdve a háborúkat. Legfeljebb még földrajzi kiterjedtségük, illetve a katonáldozatok száma (volt) tekinthető lényeges adatnak. Ezek mind-mind mennyiségi ismérvei azon háborúknak,¹ amelyek léte erkölcsi problémát tulajdonképpen fel sem vetett. Az emberi életek értéke és a háború okozta erkölcsi kár mint az embert érintő alapvető minőségi kérdések meg sem jelentek a háborút övező politikai megfontolásokban. A nagyobb erő szükségképpen legyőzi a gyengébbet: ez volt e korban a háborúban testet öltött szükségszerű természeti törvényszerűség, különösen ha az – az első világháborút közvetlenül megelőzően – a politikai darwinizmus gondolatával társult.

A háborúkat hajdanán hadseregek vívták a harcmezőn, s csak ritkábban támadták az ellenséges fél lakosságát. A 20. századi és a jelen háborúk azonban rendkívüli módon sújtják a polgári lakosságot is, amelyet immáron kifejezetten támadnak egyes hadviselő felek, adott esetben különösen brutális módon és a „lelki hadviselés” jegyében (például minősített módon történő, rendkívül kegyetlen, szisztematikus megerőszakolások révén).

A második világháború után az volt az egész emberiség – jogi dokumentumokban és nemzetközi intézményekben formát öltött – meggyőződése, hogy embertelen, azaz az emberi természettel ellentétes és ezért észszerűtlen és igazságtalan, vagyis természetjogellenes nemzeti, illetve állami politikai érdekeket háborúk indításával érvényesíteni. Ezek az érdekek legfeljebb békés tárgyalással intézendő jogviták tárgyai lehetnek.

Kérdés ezután, miként lehetséges az, hogy sok évtized után újból háború robbant ki Európa határán, s hogy egyes európai országok vezetői támogatják a háborús agresszort – még ha a nemzetközi elvárásoknak megfelelően névleg el is ítélik az agressziót? Pár éve a proxyháborút vívó agresszorok tagadták, hogy ők háborúznának, most pedig azt állítja Oroszország, hogy a fegyveres agresszió, amit folytat, voltaképpen nem is háború, vagyis jogszerű fegyveres hadművelet.

Nem vitatható, hogy manapság azért is folyhat háború újból Európa határán, mert a támadó háború igazában, szükségessége igazolta létjogosultságában nagyon sokan hisznek még manapság is. Ezt megalapozó, mélyebben fekvő jelenség, hogy a politikából továbbra sem tudják a teoretikusok és a politika aktorai kiküszöbölni annak erőszakra és így a szükségképpen ellenségképzésre alapozott jellegét. Márpedig ez a modern politikafelfogás eredményezte az első világháború kirobbanását. Ezt azonban még mindig nem tudatosítottuk, s a mélyen fekvő okokat régióinkban nem is kutattuk eléggé alaposan (Frivaldszky, 2024). Ezért a második világháború nyomán nyert humánus felismerések egyre inkább háttérbe szorulnak, s velük együtt egyre inkább súlyát veszti az ENSZ is. A humanitárius nemzetközi segítségnyújtás pedig a háborúzás paradigmájában értékelődik újjá.

Mindez azért következett be, mert korunk politikaformálói sajnos nem osztják azon nézetet, hogy a politika helyes koncepciója a politikai barátságra irányuló közjón alapzik (Frivaldszky, 2016b), mégpedig nemcsak az adott politikai közösségen belül, hanem az azon kívüli politikai relációkban szintúgy. A politika ugyanis – egy helyes filozófiai alapállásban – minden emberi közösség javát kell hogy előmozdítsa, így összeférhetetlen minden olyannal, ami lényegénél fogva embertelen, ami így tehát a politikai mint emberi közösség javával szemben áll. A háború márpedig ilyen jelenség. Túl sok általános emberi értéket kötöttünk az évszázadok alatt a harci erényekhez, a háborús hősiességhez és a „mártíromsághoz”, valamint a hadi dicsőséghez (Frivaldszky, 2019b). Úgy tűnt ezáltal, hogy a háborúban nyilvánulnak meg a legigazibb emberi értékek és erények, s ezért a fennkölt „emberi” növeléséhez a nemes háborúzás kultúrája művelendő és főként gyakorlandó.

Mindennek az áll az eredőjében, hogy a kortárs politikai közgondolkodásban a hatalmat öncélnak tekintik, nem pedig minden ember és nép alapvető természetjogait tiszteletben tartó s ezért a valódi közjóra irányuló kormányzás hatékony eszközének. Éppen ezért az ellenség léte szükségképpen fakad e dogmatikusan vallott hatalomcentrikus politikafelfogásból. Ez a gondolatosság a modern korban általában bizonyos materialista és/vagy hedonista ember- és társadalomképpel párosult. E helytelen szemléleti alapállás – mint említettük – a háború fogalmi elkerülhetetlenségét vonja magával, hiszen az lényegileg következik e politikakoncepcióból. A politika tudományának „realisztikussága” manapság is voltaképpen önigazolásra képes „vadállatként” tétélezi az embert, miközben az igazán emberi létmódot és az ezzel összefüggő témaköröket nem is kutatja. Éppen ezért a béke antropológiai és politikai filozófiai feltételei nem is igazán képezik ré-

gíónkban a politikatudomány kutatási tárgyát. Az csupán két háború közötti kényszerű vagy esetleg stratégia, illetve taktika vezérelte rövidebb-hosszabb fegyvernyugvasként értelmezhető.

Mivel korunk politikusai, de az átlagpolgár sem hisz immáron – legalábbis régiókban – a békén és a politikai barátságon alapuló nemzetközi jogrendben, nem is tesznek igazi erőfeszítéseket a hatékony fenntartására, megvédésére. Amikor pedig ennek következtében háború robban ki – ami az időközben rehabilitált és piederesztálra emelt gondolkodó, Carl von Clausewitz szerint nemcsak elkerülhetetlen, hanem a politika világának szükségképpen, ha nem kiváltképpen megnyilvánulása² –, akkor már csak arra szükséges odafigyelni, hogy a háborús humanitárius jog – legalább látszólagosan – érvényesüljön. Amennyiben ugyanis ez biztosított, annyiban már „nyugodt lelkiismerettel” háborúzhatnak a felek, akár Európa határán is, hiszen a háború így jogszerűként legitimé, már-már „humánussá” válik.

Az emberiség – a generációk egymásra következésével – lassan lemondó beletörődéssel vette tudomásul, hogy a Közel-Keleten „természetszerűleg háborúk szoktak lenni”, így ezért azok – véli a többség – el sem kerülhetők. A háború kultúrája éppen itt őrződött meg, s innen „menekítődött” át korunkra, s akár újból el is harapódzhat térségünk irányába is. Amíg tehát nem gondoljuk végig a békére és a politikai barátságra irányuló helyes politikai filozófiából fakadó elvi követelményeket, s nem köteleződünk el meggyőződésesen, következetesen és végérvényesen elménkben és szívünkben minden nép önnön létéhez, integritásához és békés fejlődéshez való joga mellett, addig voltaképpen a háborús öldöklés szekerét fogjuk tolni, különösen ha az erkölcsi érzéket s vele a lelkiismeret-furdalást a humanitárius segítségnyújtás ügyének felkarolása hatékonyan tompítja. Ezzel viszont olyan bűnt követünk el, amelynek felelőssége alól ki nem vonhatjuk magunkat, hiszen tudjuk, hogy a háborús agresszió nagyon súlyos erkölcsi bűn és nemzetközi jogi bűncselekmény, s az „igazságos háború” tana jószerivel sohasem tudott érvényesülni a megelőző háborús csapás alkalmazásának és a totális háborúknak a korában, hiszen logikai képtelenségeken és hamis politikai és morális premisszákon nyugszik.

Amíg tehát az imént érintett helytelen politikafelfogás érvényesül, addig lesznek háborúk. Márpedig sajnos ez tűnik jelenleg reálisnak, hiszen a valódi békén s minden ember és nép életének védelmén nyugvó politikakoncepció jelen korunkban egyáltalán nem tekinthető dominánsnak a politikaformálók, illetve a kortárs teoretikusok körében, és a keresztények sem képeznek kivételt ez alól.³ Tágabb kontextusban a „halál kultúrájában” élünk, amelyben a korlátlan abortuszért, a nem kívánt csecsemők és a súlyos fogyatékkal élők megölhetőségéért, illetve a legeslegszelesebb értelemben vett eutanáziáért küzdenek a „jogvédők”. Korunk háborúja immáron csak része e szélesebb kulturális kontextusnak, amelyben az emberi élet sajnos egyáltalán nem abszolút érték.

A legvisszásabb az, hogy paradox módon a humanitárius jog tessék-lássék vagy akár hatékony érvényesítése a háború folytatásához, elhúzódásához teremt legitimációs alapot (Narang, 2015). Márpedig a háborús patológiás állapotban a megfeszített karitatív

kárenyhítés, azaz a háború sújtotta lakosság nemzetközi akciókkal történő segítése korántsem jelentheti ezen állapot elvi szinten való elfogadhatóságát. Az azonnali, kompromisszummentes és legmagasabb szintű nemzetközi humansegélyezés és a háború létjogosultságának tagadása jegyében a békéért való diplomáciai és civil társadalmi küzdelem ugyanazon tőről kell hogy fakadjon: a szellemi lélekkel bíró ember élete és méltósága abszolút értékének megvallásából.

Ezzel szemben sajnálatos módon előfordul az is, hogy egyes szereplők a humanitárius segélyezést is egyfajta „fegyverként” használják (ACS, 2019) az általuk preferált országok vagy népek javára és ezzel azok ellenségei ellenében. Számos országban a béke ügyének kormányzati retorikája pusztán csak az általuk politikailag támogatott háborús fél katonai célkitűzéseinek megvalósulását van hivatva elősegíteni, s egyáltalán nem az egyetemes igazságos békét és az ember életének védelmét szolgálja. Ha ugyanis valóban így állna a helyzet, akkor jogi következményei lennének annak, ha szóban elítélik a háborús agresszor tettetét: a nemzetközi büntetőbíróság ítéletét készek lennének végrehajtani az agresszorral szemben, akit rögvest fel is szólítanának arra, hogy a háborúval szerzett területekről azonnal vonuljon ki. Márpedig a háborút csakis hitelesen és következetesen lehet elítélni, nem pedig aktuálpolitikai megfontolásokból „szelektíven”. Pusztán csak abból a célból sürgetni a háború beszüntetését, és a „béke ügyét” azért pártolni, hogy ezáltal a szimpatikusnak tekintett agresszor megtarthassa az általa elfoglalt területeket, a béke elvével való cinikus visszaélés.

A háborúnak mindig a lakosság a legfőbb áldozata. A polgárok életének védelme legfeljebb csak másodlagos, de inkább csak sokadlagos szempont a háborút támogató vezetők szempontrendszerében, amely így eltörpül a háború révén szereshető előnyök mellett. Ez a szemléleti alapállás erkölcsi és természetjogi szempontból elfogadhatatlan, mert embertelen. Minden megindított háború emberiségellenes bűn, mert embereket, köztük a lakosságot is tömegesen öli meg és teszi tönkre, de egyszersmind az emberséget, a humán alapvető érzését is pusztítja mindenkiben, aki a háborút műveli vagy támogatja, s ez különösen, elsőrendűen az agresszorra igaz.

A MENEKÜLÉSHEZ VALÓ ALAPVETŐ EMBERI JOGRÓL ÉS A BEFOGADNI KÖTELES ÁLLAMOK KÖTELEZETTSÉGÉRŐL

A háborús menekült státusz az ember ontológiáján, azaz minden ember egyenlő személyi méltóságán nyugszik, amely az egész emberi közösséget, az egész emberi nemet egy világméretű jogközösségre szervezi. Ez az ember ontológiájából fakadó univerzalizmus antropológiai dimenziója, amely az egyetemes kötelező elismerő jogi viszonyból fakadó kötelezettséget (Frivaldszky, 2009a), valamint erkölcsi dimenzióban az egyetemes testvériség eszméjét állítja normatív módon a befogadni köteles államok és azok közössége elé. A menekült ugyanis egy politikai entitás (agresszor vagy terrorista állam, hadurak stb.) által a legalapvetőbb emberi jogaiban sértett vagy azokban közvetlenül veszélyeztetett, fenyegetett. Rajta keresztül azonban e legalapvetőbb emberi dimenzió sértettje, alanya

egyszersmind az egész „emberiség” is, hiszen emberi mivoltunk minden embert egyetlen egyetemes jogközösségben köt össze, így bárkinek ezen alapvető jogaiban való sérelme az „emberség”, az emberi mivolt sérelmét jelenti, amely ily módon az egész emberiséget közvetlenül érinti.

Nyilván nem merülhet fel a menekült részéről a befogadó országok közötti gazdasági szempontú válogatás, hiszen menekültként – ha valóban az – a legalapvetőbb jogait féltve menekül. Ezen a primordiális szinten a gazdasági-jóléti szempontok a dolgok természetéből fakadóan nem is merülnek fel.

A menekülés tehát olyan kényszerű helyzet, amelyben a menekülő legalapvetőbb méltóságát, sőt adott esetben az életét is közvetlenül veszélyeztető szituáció elől menekül, amihez nemcsak hogy joga van, hanem ennek biztosítása minden politikai közösség alapvető kötelezettsége is. Ennek alapja a minden ember egyenlő személyi méltóságából fakadó alapvető jogainak egyenlősége és az azok egyenlő szintű védelméhez való jog. Ezért a föld minden országának menekültjét azonos módon szükséges kezelni, megadva nekik a hathatós menekülés, azaz a valós védelem segítségét.

Egy nemzet természetzerűleg szeretheti jobban saját polgárait, nemzettársait – az ország határain belül és kívül –, mint a többi embert olyan értelemben, hogy mivel természetes érzelmi kapcsok fűzik őket egybe, s ezért mindannyian ugyanazon nemzettesthez tartoznak, a nemzet kormányzói kiváltképpen, elsőrendűen kötelesek a nemzettek közjaváról gondoskodni. A menekülti helyzetben azonban a menedéket kérő nem egy ország állampolgáraként vagy egy másik nemzet tagjaként jelenik meg, akit lehetne így külföldiként, idegenként kezelni, s akinek érdekét ily módon a saját állampolgároké mögé lehetne sorolni, hanem a menekült mint alapvető szükségben szenvedő, az életét, biztonságát stb. féltő és menekítő „ember” jelenik meg, aki így fundamentális emberi jogainak védelmét kéri, amelyhez alapvető emberi joga van. Az ilyen jogok védelme elsődleges, alapvetőbb az állampolgári státuszából vagy a nemzethez tartozásból fakadó jogok és érdekek védelménél. Mint láthattuk, minden ember elsődlegesen ugyanazon emberi nemhez s a legalapvetőbb egyetemes, világméretű emberi jogközösséghez tartozik. E lételméleti (ontológiai) tényből fakadó alapvető emberi jogok érvényesítéséhez minden embernek mint ugyanazon méltósággal rendelkező személynek, jogalanynak alapvető joga van. Mindenekelőtt az ember, minden ember ilyen, az egyetemes emberi nem jogközösségéhez tartozó jogalanyként való elismerése a legalapvetőbb kötelessége minden embernek, nemzetnek és országnak, valamint valamennyi nemzetközi politikai szervezetnek. Tehát éppen azért, mert az ember, minden ember ilyen egyenlő és abszolút személyi méltósággal rendelkezik, a jogalanyiségéhez való jogából fakadó legalapvetőbb jogokat köteles minden ország s azok nemzetközi közössége nemcsak elismerni, hanem biztosítani is. A menekült e jogainak biztosítására a menekült befogadására köteles állam kötelezett. Elsősorban azon (az emberi jogok védelme szempontjából „első biztonság”) állam, amely az adott körülmények között a legkézenfekvőbb módon, azaz a legközvetlenebbül képes a menekült védelmet jelentő befogadására.

A menekültek befogadásában közvetlenül nem érintett állam is kötelezett azonban a nemzetközi szolidaritási kötelezettsége miatt – ha anyagi helyzete lehetővé teszi – a más országokban levő menekültek megfelelő anyagi támogatására, segélyezésére.

A nemzetközi humanitárius segélyezés kötelezettjei az államok nemzetközi közössége és elsősorban az általuk létrehozott nemzetközi humanitárius segélyszervezetek. Ezek minden népet és embert válogatás és kedvezményezés nélkül azonnal és teljes mértékben kötelesek megsegíteni. Ha kell, akár az agresszor/terrorista állam akarata ellenére is, nemzetközi humanitárius beavatkozás révén.

EL KELL FOGADNUNK AZ EGYETEMES BÉKÉN ÉS POLITIKAI BARÁTSÁGON ALAPULÓ KÖZJÓ POLITIKAKONSTITUTÍV FELFOGÁSÁT

Mindenekelőtt – mint arra már többször rámutattunk – szükséges lenne belátni, hogy az egész emberi nem léte azon az igazságon alapszik, hogy mindenki egyazon méltóságú emberi személy a földön, s ezért ilyenként való elismerése és mindenekelőtt az élethez való joga minden más megfontoláson és egyéb értéken felül áll. Ennek megtörténte az egyetemes kötelező jogi elismerésen nyugvó planetáris természetjogi rend legalapvetőbb elveit felismertük. Az e renden belül formálódó egyes politikai (nemzeti) közösségekben úgy kell a közjó politikakonstitutív szerepét látnunk, hogy abban az előbbiekből fakadóan a háború és a közjó fogalmilag kizárják egymást, hiszen a közjó mint emberi jó legáltalánosabb tartalmában mindenkit magába ölel, hiszen legfontosabb elemeként minden ember életének abszolút értéként való védelmét írja elő. Az ekképpen értett közjót ellehetetlenítő háború ily módon nem tekinthető a politikai viszony struktúrájából logikailag következő eseménynek, hiszen alapvetően téves e viszonyt a barát/ellenesség koncepció jegyében megfogalmazni (Frivaldszky, 2022). Fogalmilag ezért helytelen a közjó formálása révén keletkező, a politikai közösség összetartását és prosperitását eredményező belső kohéziós erőt úgy elképzelni, mint ami e zártság révén szükségképpen külső ellenséget hoz létre. Az egyes politikai kollektívák közjavai nem feltétlenül zárják ki egymást, és nem fordítódnak szükségképpen szembe egymással, de különösképpen nem szerveződnek oly módon, hogy mások megsemmisítését is magukban foglalják. Az ilyen „közjó” voltaképpen nem is minősülhet emberi jónak, így nem képezheti az adott közösség emberi javát sem. Sőt, az nem lehet semelyik emberi közösség java sem. A valóban emberi jó ugyanis mindenekelőtt minden ember legalapvetőbb javának tiszteletben tartását írja elő, hiszen mindenki elsősorban, minden más megfontolás előtt ember, nem pedig állampolgár vagy politikai alany. A politikai közösségekben megfogalmazódó közjavak mindig az egyetlen egyetemes emberi nemen belül jönnek létre, vagyis nem kérdőjelezhetik meg a többi politikai közösség és tagjaik élethez, létükhöz való jogát. Következésképpen a háború eleve nem merülhet fel konfliktusrendezési eszközként. Az igazságosságot és a jogot érintő vitákat – mint írtuk – jogvita és politikai tárgyalások keretében szükséges rendezni. Ezek eleve elismerik a másik fél méltóságából fakadó élethez s ezenfelül a létehez szükséges integritásához való jogát. A jog ugyanis szabályaival,

intézményeivel és eljárásaival eleve pacifikál, minthogy a jogvitába bocsátkozás szükségképpen feltételezi azt, hogy a perbe hívott másik nép egyenrangú létező a jogi eljárást indító országgal, s ezért a vitát csakis békés úton való konfliktusrendezés jegyében lehet eldönteni (vö. Frivaldszky, 2009b).

Mivel az ellenségesség jelensége potenciálisan a háborúnak ágyaz meg, az ilyen magatartást is a közjó ellen hatónak kell tekinteni, olyannak tehát, mint ami felbomlasztja magát a háborút indító politikai közösséget is. Ezért ellentétes minden politikai közösség közös javával és alapvető érdekével. Megállapíthatjuk ennek folytán, hogy csak a politikai barátság elérésére irányuló szándék és magatartás szolgálja az igazi közjót, minden politikai közösség közjavát. A korunkban annyira felmagasztalt barát–ellenség antinómia nem a politikai viszony strukturális, azaz lényegi ismérve, hanem annak csak esetleges jellemzője: egészen pontosan a normális, a helyes politikai viszonyok patológiás állapota, a politika perversitása. Ez akkor is áll, ha bizonyos időszakokban a politikai viszonyok alakulását tényszerűen az ellenségességből eredő politikai-katonai események határozzák meg. A patológiás állapot ugyanis akkor sem válik normálissá, ha huzamos fennállása miatt már-már rendszerintinek tűnik.

Mivel a politikai barátság és a minden embert feltétlen egyenlő méltóságú személyként elismerő közjó elve egyetemes, az ezek által egybefogott politikai közösség határai olyan mértékig tágíthatók – minthogy a politikai szövetségek nem más államok ellen, hanem egy magasabb szinten megfogalmazott közjóért jönnek létre –, hogy akár egy globális politikai közösség is elméletileg helyesen elgondolható. Ám nem egy „soft globális birodalom” mechanikus egységeként, amelyet végső soron mindig partikuláris érdekeket szolgáló valamiféle (rejtett) kényszer tart egyben, hanem az emberi közösségek egyre táguló, de a kisebb közösségek közjavát meg nem semmisítő átfogó nemzetközi politikai közösségként megfogalmazva, amely végső soron az emberi személy és közösségeinek javáért van. Ebből természetes módon fakad a kölcsönös segítségnyújtás szükségessége és kötelessége. A nemzetközi segélyezés ezért a politika fogalmából és a politikai közösség egyetemes létéből következő egyik alapelve, a szolidaritáson nyugszik. Az ebből fakadó követelményeknek a szeretet, az igazságosság és a politikai barátság (egyetemes testvériség) erényes cselekedetei révén kell a gyakorlatban érvényt szerezni. A legszegényebb népek humanitárius nemzetközi fejlesztését is az egyetemes politikai közösség közjavából fakadó szolidaritás elve alapozza meg.

Mivel fel sem merülhet a háborús állapotok normálisként való elfogadása, a háborús segélyezés sem minősülhet rendes politikai támogatásnak. Éppen arra van szükség, hogy a háborúkat tápláló helyzeteket elkerüljük, azok létrejöttét megelőzzük. Ehhez – többek között – a legszegényebb és ezért belviszonyaikban a leglabilisabb népek fejlődésére van szükség, amelynek alapja az ehhez való alapvető joguk elismerése. Nem pusztán a létükhöz, hanem a fejlődésükhöz, gyarapodásukhoz is joguk van tehát. A szolidaritás és az egymást gazdagító együttműködés, amely magában foglalja adott esetben a nemzetközi humanitárius fejlesztő segítséget is, képezi a békés jövő zálogát. Nem szabad feledni, hogy a háborús segítségnyújtás alapvetően emberellenes közegben való kármentés,

következésképpen nem lehet normális és elfogadható állapot, s kielégítő szintje még kevésbé legitimálhatja magát az abnormális állapotot, a háborút. A pusztá tény, hogy a segélyszervezetek évek, évtizedek óta jelen vannak a háború sújtotta övezetekben, még

Nem szabad feledni, hogy a háborús segítségnyújtás alapvetően emberellenes közegben való kármentés, következésképpen nem lehet normális és elfogadható állapot, s kielégítő szintje még kevésbé legitimálhatja magát az abnormális állapotot, a háborút.

egyáltalán nem teszi, nem teheti ezen állapotokat a megszokottságuk miatt elfogadhatóvá. A háború sohasem normális és sohasem elfogadható, így az abban való segítségnyújtási rezsim sem minősülhet valóban emberhez méltónak. Legfeljebb részben humanizálhatja az embertelen viszonyokat.

A nemzetközi segélyező fejlesztés sokszor olyan deprimált térségekben történik, ahol állandóan fenyeget a háború réme: polgárháborúként, puccsként, terrorista szervezetek tevékenysége révén vagy külső államok által. Ezért a nemzetközi fejlesztő tevékenységet mindenekelőtt oly módon szükséges folytatni, hogy minél kevésbé alakulhas-

sanak ki háborúra vezető (újabb) elnyomó, igazságtalan viszonyok, mind a belviszonyok, mind a külső relációk tekintetében. Ezt a célt nemcsak rövid, hanem közép- és hosszú távon is szem előtt kell tartani.

A nemzetközi fejlesztő segélyezés nem alkalmazható szelektíven, egyes politikailag preferált országok javára, így csakis erre felhatalmazott nemzetközi szervezetek fogantathatják, nemzetközi (humanitárius és fejlesztési) szervezetek szakmai felügyelete mellett. A nemzetközi fejlesztés nem állhat ugyanis olyan sanda szándékú politika szolgálatában, amely természeténél fogva a háborús érdekérvényesítés lehetőségével is számol a továbbiakban is. A háborút végérvényesen eliminálni szükséges a politikacsínálás eszköztárából. Ezért indirekt módon sem támogathatók az egyes államok által eszközölt nemzetközi fejlesztés örvén olyan hatalmi viszonyok, amelyekbe lényegükben fogva kódolva van a fegyveres konfliktus: harmadik világbeli diktátorok, önkényurak, katonai hűtők, puccsisták, katonai törzsi vezetők stb. Az sem fogadható el, hogy a nemzetközi (humanitárius) fejlesztés egyes országok, politikai hatalmak „újragyarmatosítási” vagy politikai-gazdasági függésbe vonó törekvéseinek legyen az eszköze.

Akkor lehetünk elégedettek a nemzetközi humanitárius segítségnyújtás rezsimjeivel, ha háború okából kifolyólag nincsen s előre láthatóan nem is lesz szükség annak működtetésére. Ettől még élesítetten, magas készségi szinten, gyors reagálású módon mindig készenlétben kell állniuk, mégpedig elsőrendűen természeti katasztrófákra számítva.

A nemzetközi humanitárius fejlesztés alanya az egyetemes politikai közösség kell hogy legyen, erre szakosodott nemzetközi szervezetek által gyakoroltan. Következésképpen a nemzetközi humanitárius fejlesztés nem az egyes államok közvetlen feladata, minthogy ez visszaélésekre teremthet alapot a jelen korban vallott – nyers önérdekű – politikakoncepció mellett.

A NEMZETKÖZI FEJLESZTŐ SEGÉLYEZÉS NEM IRÁNYULHAT A SEGÉLYEZETT ORSZÁG GAZDASÁGI-POLITIKAI FÜGGŐSÉGBE VONÁSÁRA

A nemzetközi fejlesztő segélyezés közép- vagy hosszú távú célkitűzése a segélyezett, támogatott nép, illetve ország önellátóvá tételének előmozdítása. Túl a háború vagy katasztrófa sújtotta ország kárenyhítésén a humanitárius fejlesztő segélyezés a megsegített nép belső erőforrásainak megerősítése révén való önellátóvá tételére kell hogy irányuljon. Következésképpen nem hozhat létre politikai függést a két állam (a megsegítő és a megsegített) között. Ezért az ilyen ország kiválasztása nem a fejlett világ kormányainak, hanem a nemzetközi és a civil szervezeteknek a feladata. A cél tehát a megsegített társadalom eleinte kívülről való felemelő fejlesztése, mindazonáltal egyszersmind a nép önrendelkezésének előmozdítása is, vagyis nem történhet meg a segélyező államok kormányai politikai befolyásának kiépítése ezen országokban (vö. Fentahun, 2023). A segítségnek (horizontális irányú) szubszidiárius formát kell öltenie, vagyis a kezdetektől fogva azt kell céloznia, hogy a célországban kiépüljenek az önsegélyezés és az önépülés strukturális feltételei, és gyarapodjanak belső erőforrásai. Nem szabad megengedni, hogy a nemzetközi fejlesztési segélyezésnek a népek szolidaritási közösségén nyugvó eszközrendszere rejtett hatalmpolitikai célokat szolgáljon (vö. Narang, 2014). Ellenkező esetben – mivel a megsegített országok jobbára eleve deprimált, illetve konstans háborúk sújtotta vagy befagyasztott konfliktusokkal terhelt régiókban találhatóak – az esetlegesen újraépülő elnyomó, igazságtalan viszonyok akár új fegyveres konfliktusoknak is megágyazhatnak, amelyekbe immáron a nemzetközi fejlesztést eszközlő, politikai célokból patronáló országok is bevonódhatnak.

MIKÉNT MŰKÖDHET BÉKEIDŐBEN A FEJLETLENEBB ORSZÁGOK PIACI ALAPÚ GAZDASÁGI TÁMOGATÁSA?

A 2015 második felében a világban megindult gazdasági menekültek meghatározó része (leginkább a 25–35 éves szír férfiak tömegei) az Albert O. Hirschman korszakos könyvében (Hirschman, 1995) megfogalmazottakhoz hasonlatosan gondolkodhatott az elvándorlásról. Eszerint hazájukból való „kivonulásuk” az otthoni tarthatatlan állapotok megreformálhatatlanságára adott válaszként értékelhető (vö. Frivaldszky, 2016a). Ám voltak sokan olyanok is, méghozzá tömegesen, akik kifejezetten az életüket féltve menekültek. Azon felnőtt férfiak százezrei, akik nem voltak üldözöttek, hanem egy jobb élet reményében optáltak az EU leggazdagabb országai jogrendszerére, ott, ahonnan eljöttek, már nem kívántak tiltakozni sem, különösen nem a közjó formálásához aktív módon hozzájárulni, miközben nagyon is hiányoztak otthon maradt családjaiknak és közösségeiknek. Azt kellene tehát lehetővé tenni, hogy ne az elvándorlás („kivonulás”) legyen a fő opció, hanem a politikai és közpolitikai viszonyok olyan helyi átalakítása Ázsiában, a Közel-Keleten és Afrikában, amely élhetővé, sőt – mondhatjuk így is – versenyképesebbé, mert virágzóbbá s akár még vonzóvá is teszi országait. Ám

nem azért, mert éhbérért és rabszolgai körülmények között lehet ott dolgoztatni az olcsó munkaerőt,⁴ hanem mert olyan életképes helyi gazdaságuk alakul ki, amely erőssé teszi népüket, és globálisan is versenyképessé teszi őket. Ez akkor valósulhat meg, ha eltökélten törekszünk a méltóságuk megvédésére, értékeik és közjavuk globális térben való előmozdítására. Ennek érdekében tudatos fogyasztói magatartással – a nemzetközi szintén is – előnyben részesíthetjük az ő áruikat, még ha jelenleg ár/érték arányban a globális térben esetleg nem is versenyképesek. Lehet, hogy részben e szolidaritási aktusok milliói révén lesznek egyszer piaci értelemben is versenyképesek. A vállalt szolidaritás is vezethet ugyanis valódi versenyképességhez. Ehhez meg kellene vizsgálni, hogy milyen ösztönző feltételek mellett indulhatna meg az országok és a nagy régiók versenyében a mind magasabb környezetvédelmi kritériumok érvényesítése (amelyben a fejlődő s különösen az afrikai országok nemegyszer igen erősek), illetve a gazdaságilag fejletlenebb nemzetek lakosságát nem kizsákmányoló, fair termelési szerkezeteket és vállalatokat preferáló nemzeti gazdaságok rendszerének kibontakozása. Ez az egyre magasabb emberi és társadalomerkölcsi mércék elérésének nemes versenye lenne. Az ezt kifejező nemzetközi védjegyeknek, tanúsítványoknak, minősítő kategóriáknak önmagukban is piaci értékük lenne, különösen ha még inkább elterjednek. Mindez csak civil kurázi, jogalkotói elszánás, illetve egy új közpolitika-alkotási szemléletmód érvényesítésének kérdése, nemcsak nemzeti, hanem egyre inkább nemzetközi szintén is. Mivel termék- és hírfogyasztóként már globális térben élünk, itt az ideje, hogy embertársunknak, sőt felebarátunknak⁵ tekintsük azokat is, akiknek a sorsa, élete – bár messze élnek tőlünk – meg kell hogy szólítson minket, hiszen a planetáris tágu világban mindannyian egymás „szomszédai” vagyunk, ugyanazon politikai közösségnek a tagjai, még ha mindannyian elsősorban egy város, egy régió és egy nemzeti politikai közösség részét képezzük is. A horizontális szubszidiaritás és a szolidaritás elveinek megfelelő fejlesztő segélyezés éppen ezért nem csupán nemzetközi szervezetek révén, hanem városok, régiók között is még jobban kellene hogy érvényesüljön, akármilyen messze legyenek is térben egymástól.

Végjegyzet

- 1 A százéves háború (1337–1453), a tizenhárom éves háború (1454–1466), a „hosszú” vagy tizenöt éves háború (1591/1593–1606), a különösen nagy pusztítást eredményező harmincéves háború (1618–1648), amelyben szinte minden európai állam részt vett, illetve érintett volt, a kilencéves háború (1688–1697) s végül a hétéves háború (1756–1763), amelyet akár az első tényleges világháborúnak is lehetne tekinteni.
- 2 „...a háború nem csupán valamely politikai ténykedés, hanem valóban politikai eszköz, a politikai érintkezés folytatása: a politikai érintkezés végrehajtása, sajátlagos eszközökkel. Ami tehát a háborúban még sajátlagos, az csupán eszközeinek sajátlagos természetéből ered” (Clausewitz 1917: 31). Vö. Frivaldszky, 2019a.
- 3 Vö. Frivaldszky, 2018. Különös jelenség, hogy sok keresztény úgy imádkozik nagy általánosságban a békéért (vagy azért, hogy hazája kimaradjon a háborúból), hogy a háborúk létét és így legitimitását nem vitatja, hanem éppen ellenkezőleg, azok elkerülhetetlenségét vagy akár szükségességét is vallja.
- 4 A fejlett nyugati/északi államok tulajdonolta és felügyelte transznacionális vállalatok fejlődő országokba telepített „exportorientált termelési övezetei” önmagukban várhatóan sohasem fognak olyan tartós gazdasági növekedési pályát létrehozni a fejlődő országok számára, ami azok saját, erős gazdaságát alapozná meg. Az ilyen és efféle konstrukciókkal túlélni, „vegetálni” lehet ugyan, de a globális szegénységet felszámolni lehetetlen.
- 5 A keresztény cselekvés mércéje a feltétel nélküli, önzetlen szeretet, amely a felebarát felé irányul, s konkrét tettekben mutatkozik meg. Mindig az a felebarát (*proximus*), aki szükségét szenvedőként éppen mellettem van. A keresztények s minden ember egész földi élete e tettek alapján lesz megítélve a végítéletkor (vö. Mt 25,31–46).

Felhasznált irodalom

- ACS (2019): Humanitarian aid as a weapon of war, *Armed Conflict Survey*, 5 (1), 14–20.
DOI: <https://doi.org/10.1080/23740973.2019.1603967>
- CLAUSEWITZ KÁROLY (1917): *A háborúról*, Budapest, Athenaeum.
- FENTAHUN, GETACHEW (2023): Foreign aid in the post-colonial Africa. Means for building democracy or ensuring Western domination?, *Cogent Social Sciences*, 9 (1), 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1080/23311886.2023.2241257>
- FRIVALDSZKY JÁNOS (2001): *Természetjog – eszmetörténet*, Budapest, Szent István Társulat.
- FRIVALDSZKY JÁNOS (2009a): Jogalanyiség és a jog mint egyetemes elismerő viszony, *Iustum Aequum Salutare*, 5 (2), 11–54., <https://ias.jak.ppke.hu/20092sz/02.pdf> (letöltve: 2024. 04. 23.).
- FRIVALDSZKY JÁNOS (2009b): Politikai barátság és a jogi viszony, *Iustum Aequum Salutare*, 5 (4), 5–52., <https://ias.jak.ppke.hu/20094sz/01.pdf> (letöltve: 2024. 04. 23.).
- FRIVALDSZKY JÁNOS (2016a): A jelen európai migráció értékelése: menekültek – „asylum shopping” – beszüremkedő terroristák, *Iustum Aequum Salutare*, 12 (2), 251–277., <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/7522138> (letöltve: 2024. 04. 23.).
- FRIVALDSZKY JÁNOS (2016b): *Jó kormányzás és a közjó – politikai és jogfilozófiai szemszögből*, Budapest, Pázmány Press.
- FRIVALDSZKY JÁNOS (2018): Szent Tamás nyomdokain: az igazságos háború keresztény tanától a béke morálfilozófiájáig, in VINCZE KRISZTIÁN (szerk.): *A Magyarországi Aquinói Szent Tamás Társaság Közleményei V*, Budapest, Szent István Társulat, 244–254.

- FRIVALDSZKY JÁNOS (2019a): A modern politikafelfogás háborús logikája és annak válsága az első világháborúban, in FRIVALDSZKY JÁNOS – TUSSAY ÁKOS (szerk.): *Természetjog Napja II. Konferenciatanulmányok*, Budapest, Pázmány Press, 81–119.
- FRIVALDSZKY JÁNOS (2019b): Az első világháború katolikus szemmel: a hősiesség háborús áldozatvállalás erénytana versus XV. Benedek pápa békepolitikája, in KUMINETZ GÉZA (szerk.): *Tanulmányok a keresztény bölcsélet, a katolikus teológia és a kánonjog köréből*, Budapest, Szent István Társulat, 29–90.
- FRIVALDSZKY JÁNOS (2022): Lehet-e politikai egy világot átfogó közösség?, in Cs. Kiss LAJOS (szerk.): *Carl Schmitt fogadtatása a társadalomtudományokban I–II.*, Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 489–500.
- FRIVALDSZKY JÁNOS (2024): *Kit terhel a felelősség az első világháborúért? Politikusok, diplomaták és keresztény véleményformálók narratívái*, Budapest, Gondolat.
- HIRSCHMAN, ALBERT O. (1995): *Kivonulás, tiltakozás, hűség. Hogyan reagálnak vállalatok, szervezetek és államok hanyatlására az érintettek?*, Budapest, Osiris.
- NARANG, NEIL (2014): Humanitarian assistance and the duration of peace after Civil War, *The Journal of Politics*, 76 (2), 446–460. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0022381613001382>
- NARANG, NEIL (2015): Assisting uncertainty. How humanitarian aid can inadvertently prolong Civil War, *International Studies Quarterly*, 59 (1), 184–195. DOI: <https://doi.org/10.1111/isqu.12151>

Humanitarian aid and international development must not legitimise the politics of war and create new oppressive relations

ABSTRACT

Since public thinking is convinced that war is a means of asserting national power and of unfolding the common good of the political community, the existence of wars is taken for granted as a necessity, even today. In such a context, effective humanitarian aid paradoxically legitimises warfare by legitimizing the way in which warfare is conducted. War, in this conception, is based on the rude nature of man, which must be humanised through humanitarian law. In this way, natural wars become legitimate, and the institutionalisation of humanitarian law results in the prolongation of wars in our time. In contrast to this is the concept of politics which, because it starts from the notion of a universal society of all people, holds that national public goods cannot be in conflict with the right to life and existence of every person and every people. In such a view, war is a perversion of politics. In this view, international solidarity and aid are based on the universal principle of brotherhood, and therefore cannot favour some privileged peoples against others, and in particular cannot be used as political "weapons". Nor should the development aid activities of governments be implicitly aimed at making the recipient state economically and politically dependent.

KEYWORDS: refugees, humanitarian aid, international aid development, war is the pathology of politics, universal brotherhood

FRIVALDSZKY JÁNOS | Jogász, politológus, olasz nyelv szakos bölcész. Fő kutatási területe jog- és politikafilozófiaként a jog és a politika természetjogi, etikai és teológiai alapjai, különösen az emberi élet, a házasság és a család védelme, a jó kormányzás témaköre, valamint a háború politikaelméletének kritikája és a béke politikafilozófiájának megalapozása.